

KİMYA VƏ NEFT-KİMYA KOMPLEKSİNDƏ İNVESTİSIYA LAYİHƏLƏRİNİN VƏ İNKİŞAF KONSEPSİYASININ REALLAŞDIRILMASINDA XARİCİ-İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİN STRATEJİ ROLU

*Ş.T.Əliyev,
dissertant*

Bütövlükdə ölkənin ödəniş balansı və büdcənin məxaric hissəsi milli iqtisadiyyatımızın əsasını təşkil edən neft sektorunun fəaliyyətindən və neftin dünya bazarındakı qiymətindən asılıdır. Bu amil şübhəsiz müstəqil respublikamızın xeyrinə işləyir və nəticədə ciddi problemlər özünü göstərmir. Əksinə, neftin dünya bazarında qiyməti aşağı düşdükcə bu və digər problemlər meydana çıxır və ölkəyə sərbəst dövrəli valyuta gətirə bilən digər sektorların fəaliyyətinin daha səmərəli təşkili zəruriləşir. Ümumiyyətlə, milli iqtisadiyyatın sabit inkişafı aparıcı sənaye komplekslərinin paralel olaraq hamısının səmərəli fəaliyyətindən bilavasitə asılıdır. Sənayemizin belə mühüm qeyri-neft sektorlarından biri də kimya və neft-kimya kompleksidir.

Respublikamızın kimya və neft-kimya kompleksi əsasən Sumqayıt sənaye zonasında, Bakı, Mingəçevir və Səlyan şəhərlərində təşəkkül tapmışdır. Bu kompleksin müəssisələrindəki texnoloji proseslər 1940-1980-ci illərdə keçmiş SSRİ-nin tələbləri nəzərə alınmaqla yaradılmışdı. Həmin müəssisələrə xammal, yarımfabrikatlar SSRİ-nin ayrı-ayrı regionlarından gətirilir, eynilə də burada istehsal edilmiş məhsullar müəyyən bölgü prinsipi ilə bu və ya digər regionlara göndərilirdi.

İndi artıq bu istehsalatların bir hissəsi (Bakı, Mingəçevir, Səlyan şəhərlərində yerləşən zavodların hamısı) özəlləşdirilmiş, əsas iri qurğular olan zavodlar isə (Sumqayıt şəhərində yerləşən 4 iri zavod – “Etilen-Polietilen”, “Sintez Kauçuk”, “Səthi Aktiv Maddələr” və “Üzvü Sintez” zavodları nəzərdə tutulur) vahid kimya və neft-kimya kompleksi şəklində fəaliyyətlərini davam etdirirlər. Hazırda bu zavodların həm istehsal gücü, həm də burada istehsal olunan məhsulların keyfiyyəti dünya standartlarına tam cavab vermir. İstehsal qurğuları, fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş, onların istismarı iqtisadi, ekoloji və təhlükəsizlik baxımından əlverişsizdir. Bir çox xammal və materialların (texniki duz, stiro, etilen oksidi, qliserin, benzol, toluol, müxtəlif markalı sənaye yağları, metal məmulatları, ehtiyat hissələri, kimyəvi reaktivlər, reagentlər və s.) başqa ölkələrdən gətirilməsi tələb olduğundan və nəqliyyat xərcləri, xammalların öz qiymətləri, ölkəmizdə enerji və enerjidaşıyıcıların qiymətləri

və xidmət xərcləri min dəfələrlə artdığından onların istismarında abəngərdarlıq pozulur, bu da xammal və enerji daşıyıcıların itgisinə, məhsulun maya dəyərinin artmasına səbəb olur. Müstəqil milli iqtisadiyyatımız üçün vacib olan azot birləşmələri, sintetik liflər, konstruksiya materialları üçün xammal bazasının mövcudluğuna baxmayaraq, onların istehsalı üzrə qurgurlar tikilməmişdir.

Bu baxımdan kimya və neft-kimya sektorunun inkişaf konsepsiyası ilk növbədə yerli xammal mənbələrindən maksimum istifadə edilməsini, ölkəmiz üçün gərəklilik, həmçinin ixrac (eksport) potensialı olan, dünya bazarında tələbat öyrənilməklə, yeni kimya və neft-kimya istehsalatlarının yaradılmasını, istismarını vacib olan mövcud istehsalatların bərpasını nəzərdə tutmalıdır.

İnvestisiya layihələrinin gerçəkləşməsinin özülünü təşkil edən perspektiv inkişaf konsepsiyasının ana xətti kimi respublikada kimya və neft-kimya sənayesinin inkişafı, benzin fraksiyasının piroliz nəticəsində və həmçinin neft emalı zavodlarından alınan karbohidrogenlərin emalı, ölkəmizin təbii sərvətləri, o cümlədən, bürüq sularındakı natrium-xlorid (NaCl) duzundan istifadə edilməsi götürülməlidir. Son 10 il ərzində (1993-2003-cü illər) ölkədə sabitlik və iqtisadi inkişaf istiqamətində həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində respublikanın kimya və neft-kimya kompleksi təcridcən özüünü istehsal potensialını bərpa etməyə, perspektivli inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə, xarici investitorların cəlb edilməsinə, onların kimya və neft-kimya kompleksinin inkişafında iştiraklarının təmin edilməsinə qismən nail olmuşdur. Ən başlıcası isə bütövlükdə kimya və neft-kimya kompleksinin əsas problemi olan enerji daşıyıcılarla (su buxarı və elektrik enerjisi) təminat sabit və sərfəli təşkil edilmişdir.

Dövlət zəmanəti ilə Yaponiyadan alınmış kreditin (təxminən 90 mln. ABŞ dolları) hesabına tikilmiş və 2001-ci ilin aprel ayında istifadəyə verilmiş Buxar-Generator Kompleksi (BGK) "Azərikimya" Dövlət Şirkətinə daxil olan (Sumqayıt şəhərindəki) iri müəssisələri hazırda su buxarı ilə tam və elektrik enerjisi ilə əsasən təmin etməyə imkan verir. Eyni zamanda respublikamızın kimya və neft-kimya kompleksinin yeni inkişaf konsepsiyası üzərində iş gedir. Perspektiv inkişaf konsepsiyasına daxil olma ehtimalları daha yüksək olan investisiya layihələri bunlardır:

- "EP-300" kompleksinin rekonstruksiyası;
 - Benzol-toluol, etilbenzol, stiroil və polistiroil istehsalatlarının tikilməsi;
 - Polipropilen istehsalatının tikilməsi;
 - Karbamid istehsalatının tikilməsi;
 - Xətti polietilen istehsalatının tikilməsi;
 - Yeni xlor və kaustik soda istehsalatının tikilməsi;
 - Dixloreten, monomer vinilxlorid və polivinilxlorid istehsalatlarının tikilməsi;
 - Kauçuk istehsalatının bərpası;
 - Alkilbenzol qurğusunun yenidən qurulması və istismarının təşkili.
- Kimya və neft-kimya kompleksinin investisiya layihələrinin və perspektiv

inkişaf konsepsiyasının reallaşdırılmasında xarici-iqtisadi əlaqələrin rolu və onun təşkil mexanizmi prinsipial xarakter daşıyır. Xarici investitorların, investisiya və kredit resurslarının ölkəmizə gətirilməsi və bu maliyyə resurslarının kimya-neft-kimya kompleksinin perspektiv layihələrinə yönəldilməsinin təmin edilməsi xarici-iqtisadi əlaqələr mexanizminin strateji məqsədidir. Son 10 il ərzində kimya və neft-kimya kompleksində aparılan tədbirlərdə və xarici-iqtisadi əlaqələrdə ABŞ, Yaponiya, Almaniya, İngiltərə, Hollandiya, Türkiyə, Çexiya, Polşa, Finlandiya, Rusiya, İran, Çin, Ukrayna, İsveçrə, İtaliya, Kanada, İsrail, Fransa və s. ölkələrin çoxsaylı firma və kompaniyaları iştirak etmişdir.

Bütün bunlarla yanaşı, kimya və neft-kimya kompleksinin inkişaf perspektivləri konsepsiyasının yerinə yetirilməsində və xarici investitorların bu sahəyə cəlb edilməsində fəallığın artırılması üçün bu kompleksin idarəetmə menecmentinə yeni konstruktiv və tarazlaşdırılmış, kompleksləşdirilmiş xarici-iqtisadi əlaqələr strategiyasını yaratmaq vacibliyi duyulur və aşağıdakı əsas prinsiplərin qəbul edilməsi məqsəduyğun olardı:

- Kimya və neft-kimya kompleksi üzrə investisiya layihələrinin ölkənin neft strategiyası ilə uzlaşdırılması və bu layihələrin icrasına dünyanın iri neft-qaz və neft-kimya firmalarının (kompaniyalarının) cəlb edilməsi;
- Kimya və neft-kimya investisiya layihələrinin kompaktlaşdırılması, kommersiya əlaqələri səviyyəsində və şərtləri əsasında dövlət zəmanəti olmayan investisiya və kredit resurslarının cəlb edilməsi üçün dünyanın təcrübəli kimya və neft-kimya firmaları (kompaniyaları) ilə uzunmüddətli əməkdaşlığın təşkil olunması;
- Xarici-iqtisadi əlaqələrin potensialından səmərəli istifadənin təşkili üçün, investisiya layihələri və maliyyə resurslarının cəlb edilməsi üzrə müasir biliklərə və təcrübəyə malik kadrların hazırlanması və işin təşkili.